

MAARİF

Medeniyet ve Gelecek Üzerine Düşünceler

BAŞ EDITÖR
Fatih BEKTAŞ

EDITÖRLER
Ömer Faruk İNCİLİ
Zekeriya AKMAN
Ersin KARAMAN

Baş Editör: Fatih BEKTAŞ

Editörler: Ömer Faruk İNCİLİ • Zekeriya AKMAN • Ersin KARAMAN

MAARİF

“Medeniyet ve Gelecek Üzerine Düşünceler”

ISBN 978-625-8897-35-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ağustos 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Özgürel
Dizgi-Grafik Tasarım: Beyza Nur Erdoğan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bazı kelimeler vardır; sözlüğe sığmaz, tarifile tükenmez, ancak yaşanarak anlaşılır. Maarif, işte o kelimelerdendir. O, bir müfredat başlığı ya da bir mevzuat maddesi değil; bir medeniyetin kendini bilme çabasının adıdır. Bilgiyle irfanın, akılla kalbin, okulla hayatın buluştuğu geniş bir havzadır. Elinizdeki kitap, bu kadim kavramın izini sürmek üzere yola çıkan çok sayıda kalemin; felsefeden edebiyata, tarihten coğrafyaya, aileden üniversiteye, yapay zekâdan transhümanizme, ahlaktan estetiğe uzanan ortak yolculuğunun hikâyesidir. Her bölüm aynı ufka açılan ayrı bir penceredir ve bütün pencerelerden görünen aynı sorudur: Nasıl bir insan, nasıl bir gelecek, nasıl bir medeniyet?

Şüphesiz her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır. İnanıyoruz ki zaferin değil seferin makbul olduğu inancı, en iddialı ifadesini, süreç kavramının merkezde yer aldığı maarif düşüncesinde bulmaktadır. “Bir işi bitirdiğinde diğerine koyul.” emri ilahi bir öğüt olsa da “otururken dahi dört nala koşmak” gibi özge bir deyişi anlamak ve anlamlandırmak derin bir tefekkürü zorunlu kılmaktadır. Dünya aydınlık sabahlarını yitiriyor olabilir; insanlığın yararına olacağı düşünülen ne varsa bugün insanı tüketiyor olabilir. Yerleşik hayata geçişten traktörün icadına, çorap tezgâhlarından sanayi çağının aldatıcı hengâmesine uzanan süreçte yanıldığının farkına yeni yeni varan insan, ikna edilmiş bir ruh hâliyle definenin üzerinde oturduğu hâlde etrafta hazine aramaya devam etmektedir. Belki de kayboldu. Doğduğu evden çıkıp dünyayı keşfetmek, değiştirip dönüştürmek uğruna türlü mücadelelere göğüs geren insan, artık eve dönüş yolunu hatırlayamamaktadır. Kim bilir, belki de maarif, eve dönüş yolunun adıdır.

Besim Dellaloğlu’nun vurguladığı üzere Tanpınar, insanın her gün kendini yeniden üretmesine, kemale erme yolculuğuna, hatta insanın kendi iç evrimine dair belki de en iddialı yaklaşımı sunar: Devam ederken değişmek, değişirken devam etmek. Bu nedenle insan, geçmiş ile geleceği arasındaki köprüyü kurarken yolunu kaybetmemelidir. Geçmişe yöneltilen güçlü eleştirilerin asıl motivasyonu, köklü bir gelecek inşa etme gayesi olmalıdır. Süreci hedeften, amaçlardan, kızılmaddan fazla sapmadan yürütebilmenin hikmeti belki de bu noktada saklıdır.

Peki maarif, yola çıkarken hangi kaynaklardan beslenir; pusulasını hangi referanslarla ayarlar? Maarifin asıl referansı, her şeyden önce, ilk emri “Oku!” olan bir medeniyetin bilgiyle kurduğu kadim ahittir. Ahmed Yesevî’den Yunus Emre’ye, Mevlânâ’dan Hacı Bektaş-ı Velî’ye uzanan Anadolu irfanı; Farabî’nin erdemli şehriden İbn Haldun’un umranına uzanan hikmet geleneği; Nizamiye medreselerinden Enderun’a, Darülfünun’dan Cumhuriyet’in maarif seferberli-

ğine uzanan kurumsal tecrübe, bu davanın ana damarlarıdır. Bu birikimi tarih sahnesinde taşıyan irade gayet açıktır: Malazgirt’te Anadolu’nun kapısını Türk milletine aralayan Alparslan, çağ kapatıp çağ açarken Akşemsetdin’i ordusunun önünde yürüten Fatih ve Millî Mücadele’nin en buhranlı günlerinde dahi Maarif Kongresi’ni toplayan Gazi Mustafa Kemal Atatürk, maarifin bir milletin istiklal ve istikbali olduğunu savunan en güçlü temsilcileridir. Fakat maarif, köklerine kapanan bir nostalji değildir; Batı’nın aydınlanma birikimini, evrensel aklın ve bilimin kazanımlarını da heybesine koymaktan çekinmez. Onun asıl hareket noktası ise bütün bu kaynakları buluşturan tek bir ölçüdür: insan. Şeyh Edebalı’nın “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.” öğüsünde billurlaşan bu ölçü, maarifin hangi kaynağa uzanırsa uzansın elini neden uzattığını unutmamasını sağlar: Bilgi araç, hikmet yol, insan gayedir.

Ahmet İnam, söz konusu insanın yetiştirilmesi olduğunda, sandığımızdan daha fazlasını yapabileceğimize duyulan inanca vurgu yapar. Ne var ki maarif, günümüzde çoğunlukla eğitimle eş anlamlı sanılan, içi boşaltılmış bir kavrama dönüşmüştür. Oysa maarif, Almancadaki Bildung kavramı gibi kültür ile eğitimi birlikte kuşatan, insanı aydınlanma düşüncesine kadar götürebilecek güçlü ve köklü bir kavramdır. Çağımızın vebası diyebileceğimiz konfor anlayışından kurtulabilmesi için insanın, Adem İnce’nin ifadesiyle, yüzüne taktığı ya da kendisine biçilen maskenin yüzü olmadığına inanması gerekmektedir. Peki, sistem içerisinde insan ne anlam ifade etmektedir? Mimar Sinan, Süleymaniye’nin yapımında bir çocuğun haksız dahi olsa eleştirisini neden ciddiye almıştır; bunu yaparken neyi amaçlamıştır? Her şeyin gençlerden beklendiği, dünyayı gençlerin kurtaracağına inanıldığı bir dönemde yetişkinler, üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmekte midir? Çocuklarımıza, gençlerimize nasıl bir miras bırakıyoruz ki onlardan ahlaklı, dürüst, vatansever, çalışkan ve erdemli olmalarını bekliyoruz? Asıl soru belki de şudur: Heybemizde çocuklara bırakacağımız miras nedir?

“Denizde ne varsa kıyıya o vurur.” denir. Dolayısıyla biz yetişkinler, heybemizde biriktirdiklerimize son derece dikkat etmek, değer vermek, hassasiyet göstermek zorundayız. Aksi hâlde, Kemal Sayar’ın deyişiyle, çocuklarımız bizim semptomlarımız olmanın ötesine geçemeyecektir. Her çocuktan biricik olmasını beklerken biz yetişkinler, biricik olduğumuza ya da olmamız gerektiğine dair üzerimize düşen sorumluluğun ne kadar farkındayız? “Gençler okumuyor.” demek kolay; çuvaldızı başkasına batırırken iğneyi kaçımız kendimize doğrultuyoruz? Emrullah Efendi ile Satı Bey’in o meşhur tartışmasında kim haklıdır? Mümtaz Turhan, yetişkinlerin gençlere bırakacakları mirası düşünerek çok daha ciddi olmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Savaş Şafak Barkçin'in ifadesiyle, Aydınlanma düşüncesinin arzu ettiği insanı yetiştirebildiğini söylemek bugün zor görünüyor. Maarif ise gelip geçici bir heyecan olma iddiasında değildir; öncelikle kendi tarihsel seyrine yönelteceği eleştirilerle geleceğe açılan bir kapı olma vaadi taşımaktadır. Kalp ile aklın birlikteliğini vadediyor. Nurettin Topçu'nun asırlık serzenişine kulak vererek kendi insanını Batı ile kıyaslayıp hor görmemeyi vadediyor. Diploması olmasa da yedi çocuk yetiştirmiş bir anneye saygı duyulmasını vadediyor. Türk yurduna, bu topraklarda yaşayan bütün insanlara, eskiden olduğu gibi gelecekleri konusunda güven vadediyor. Kısır tartışmaların uzağında bir olmayı; Nâzım'ın da Necip Fazıl'ın da aynı kitaplıkta sahiplenilmesini vadediyor. Nutuk'tan Veda Hutbesi'ne kadar bu milletin ortak hafızasını inşa eden metinlerin içselleştirilmesini vadediyor. Maarif, bu ülkede yaşayan herkese, masalarında yalnızca Türkiye haritasına değil dünya haritasına da yer vererek kendilerini cihanşümul bir ölçekte konumlandırmalarını vadediyor. Gaspıralı İsmail'in 'Dilde, fikirde, işte birlik' ülküsünde ifadesini bulan o büyük ufku, yeni nesillerin ortak bir ideal etrafında buluşmasını vadediyor. "Defineye mâlik nice vîrâneler var" diyerek herkesi biricik görmeyi vadediyor. Maarif yalnızca öğrenmeyi değil, Alev Alatlı'nın ifadesiyle, bireyin asli değerinin doğrulanması anlayışını vadediyor. Ve maarif, sadece bir model olarak ele alınmayı değil; Sakallı Celâl'in Tanrıöver'e verdiği cevapta vurguladığı üzere, herkesten artık ciddiyet ve anlaşılmayı bekliyor.

Doğu'nun irfan geleneğinde kuşlar, Kafdağı'nın ardındaki Simurg'u aramak için yola düşerler; nice vadiyi aşmış menzile vardıklarında gördükleri, aynadaki kendi akisleridir. Maarif davası da böyle bir yolculuktur: Aradığımız hazine, yola çıkma cesaretini gösteren insanın ta kendisidir. Bu kitap bir varış noktası değil, bir yol ağıdır; son söz değil, bir çağrıdır. Sayfalarını çeviren her okur, kervana katılan yeni bir yolcudur. Dileriz bu satırlardan kıyıya vuran; heybesinde umut, ağızda irfan taşıyan bir maarif düşüncesi olsun. Dileriz eve dönüş yolunu arayan insan, bu kitabın açtığı pencerelerin birinden kendi yüzünü görsün. Zira sefer bizden, zafer sahibindendir; maarif ise yürüyene yol, arayana kapı, soranın önünde daima açık bir ufuktur.

Prof. Dr. Fatih BEKTAŞ

Kilis-2026

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
1. Bölüm: Bir Medeniyet Tasavvuru Olarak Maarif: Kendi Çocuğunu Okutamayan Bir Tür, Neden Mars'a Gitmek İster?	1
2. Bölüm: Modern Türk Maarifinde Yeni İnsan Sorunu.....	18
3. Bölüm: Dijital Çağda Maarif.....	41
4. Bölüm: Washington ama V'yle: Eğitim ama Maarifle.....	52
5. Bölüm: Transhümanizm Karşısında Maarif	63
6. Bölüm: Mekânın Hafızası ve Maarif	69
7. Bölüm: Gaspıralı İsmail Bey ve Maarif Anlayışı.....	87
8. Bölüm: Simûrg Efsanesi Üzerinden Maarif Davasının Asıl Gayesi: Kemale Ermek.....	98
9. Bölüm: Eğitimin Unutulan Boyutu: Hikmet	111
10. Bölüm: Maarif ve Dil: Bir Medeniyet Tasavvurunun Taşıyıcısı Olarak Lisan.....	132

11. Bölüm: Kurgudan Gerçeğe: Edebiyat Maarif İlişkisi	150
12. Bölüm: Düşünce Dünyamızda Maarif	166
13. Bölüm: Sultan Alparslan'dan Günümüze Maarif Modeli.....	176
14. Bölüm: Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim Modelleri: Geleneksel Medreselerden Modern Devlet Okullarına	183
15. Bölüm: Çoklu Krizler Çağında Öğretmen Olmak	193
16. Bölüm: Maarif ve Kapsayıcı Eğitim.....	214
17. Bölüm: 21. Yüzyılın Eğitimsel Gereklilikleri Karşısında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: İmkânlar, Riskler ve Uygulama Koşulları	231
18. Bölüm: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Bütüncül Eğitim Anlayışının Yeniden İnşası	261
19. Bölüm: Öğretim Programları ve Maarif: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Üzerine Bir Değerlendirme	274
20. Bölüm: Maarif ve Üniversiteler	295

21. Bölüm: Maarif ve Matematik: Varlığın Geometrisinde Kendini Bulmak	302
22. Bölüm: Hakikat Ötesi Çağda Eğitimde Anlam Arayışı ve Yapay Zekâ.....	310
23. Bölüm: Kadın Medeniyettir: Kadının Kendini Tanıma Süreci	319
24. Bölüm: Maarifin Işığında Aile, Değer, Kültür ve Nesil İnşası.....	327
25. Bölüm: Yapay Zekâ Çağında Maarifin Sınanması	336
26. Bölüm: Medice, Cura Te Ipsum	345
27. Bölüm: Türkiye Yüzyılı Maarif Söylemini Eğitim Sosyolojisi Perspektifinden Yeniden Düşünmek	351

1. BÖLÜM

BİR MEDENİYET TASAVVURU OLARAK MAARİF: KENDİ ÇOCUĞUNU OKUTAMAYAN BİR TÜR, NEDEN MARS'A GİTMEK İSTER?

Dr. Öğr. Üyesi Zeynel AMAÇ, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1387-5773

Prof. Dr. Fatih BEKTAŞ, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3684-6801

*Eşit şartlar altında değiliz.
Çünkü biz sizinle mücadele ederken ahlaklı olmak zorundayız.
Sizin böyle bir derdiniz yok.
-Aliya İzzetbegoviç*

251.000.000, yazıyla iki yüz elli bir milyon!

Bugün dünyada bu kadar yani yaklaşık Pakistan'ın toplam nüfusu kadar, eğitim çağındaki çocuk ve genç okula gidemiyor (UNESCO, 2024). Aynı zamanda insanlık Mars'a insan göndermeyi, koloni inşa etmeyi planlıyor, yapay zekâya kendi zihnini taklit ettirmeye çalışıyor, uzay istasyonlarında aylarca yaşayabiliyor. Bu iki gerçek yan yana durunca ortaya tuhaf bir soru çıkıyor: Gezegenler arası yolculuk planlayacak kadar ileri giden bir tür,